

Εισαγωγή

*Σ' αυτό τον κόσμο, που ολοένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους.
Πρέπει ν' αναζητήσουμε τον άνθρωπο, όπου και να βρίσκεται.*

(Γ. Σεφέρης, 1963)

Στις αρχές της δεκαετίας του '70, αρχίζει και σημειώνεται σταδιακά και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού μια πολιτισμική στροφή στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, η οποία εισήγαγε τον πολιτισμό (και τις πολιτισμικές αξίες και πρακτικές) ως μια έννοια που μπορεί να διαφοροποιήσει και να εμπλουτίσει τις επιστημονικές αναλύσεις διαφόρων επιστημονικών πεδίων, που μέχρι τότε έδιναν έμφαση στον ορθολογισμό και την ισχύ γενικευμένων νόμων (Steinmetz, 1999· Bonell & Hunt, 1999· Conquergood, 1991· Castells, 1983). Η πολιτισμική στροφή σηματοδότησε την απομάκρυνση από τα κυρίαρχα παραδείγματα, που επικεντρώνονταν κυρίως σε οικονομικές, πολιτικές και δομικές εξηγήσεις των κοινωνικών φαινομένων, προς την έμφαση στις πολιτισμικές πρακτικές, τα νοήματα, τα σύμβολα και τις αφηγήσεις και τους τρόπους με τους οποίους τα παραπάνω συνθέτουν κοινωνικές και άλλες ταυτότητες.

Στην πολιτισμική στροφή, η ανάλυση της γλώσσας και του λόγου έχει κεντρική θέση για να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο η πραγματικότητα κατασκευάζεται κοινωνικά. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μιλούν θεωρήθηκε βασικός για την κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων και των σχέσεων εξουσίας. Η πολιτισμική στροφή έριξε φως στους τρόπους που η εξουσία λειτουργεί και αναπαράγεται μέσω πολιτισμικών κανόνων και στο πώς οι ταυτότητες (όπως οι φυλετικές, οι σεξουαλικές κ.λπ.) κατασκευάζονται μέσω πολιτιστικών αφηγήσεων και πρακτικών. Μια άλλη βασική πτυχή της πολιτισμικής στροφής ήταν η έντονη διεπιστημονική προσέγγιση των κοινωνικών φαινομένων, αφού συγκέντρωσε ιδέες από διάφορους κλάδους όπως η ανθρωπολογία, η θεωρία της λογοτεχνίας, η κοινωνιολογία, η ιστορία, και προώθησε μια πιο ολιστική κατανόηση της κοινωνίας, ενσωματώνοντας διαφορετικές προοπτικές και μεθοδολογίες (Kalb & Tak, 2006· Friedland & Mohr, 2004· Jackson, 2008).

Για παράδειγμα, το έργο του Pierre Bourdieu *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste* είναι ένα κλασικό παράδειγμα της πολιτισμικής στροφής στην

κοινωνιολογία. Ο Bourdieu (1987) υποστήριξε ότι οι προτιμήσεις στην τέχνη, τη μουσική, τη διατροφή και άλλα πολιτιστικά προϊόντα δεν είναι απλώς προσωπικές προτιμήσεις, αλλά συνδέονται βαθιά με την κοινωνική τάξη της καθεμιάς και χρησιμοποιούνται για τη διατήρηση των ταξικών διακρίσεων. Ο Bourdieu εισήγαγε την έννοια του «πολιτιστικού κεφαλαίου» για να περιγράψει πώς χρησιμοποιούνται οι πολιτιστικές γνώσεις για να σηματοδοτήσουν μια κοινωνική θέση και να εξασφαλίσουν κοινωνικό πλεονέκτημα. Σε αυτό το πλαίσιο, οι προτιμήσεις και οι επιλογές του τρόπου ζωής των ανθρώπων θεωρούνται ως πολιτισμικές πρακτικές που διαμορφώνονται και με τη σειρά τους διαμορφώνουν τις κοινωνικές τους ταυτότητες. Αυτή ήταν μια σημαντική αλλαγή από προηγούμενες προσεγγίσεις που εστίαζαν πιο άμεσα στους οικονομικούς παράγοντες της τάξης, προσφέροντας μια πιο διαφοροποιημένη άποψη για το πώς αλληλεπιδρούν ο πολιτισμός και η κοινωνία. Αυτό το παράδειγμα δείχνει πώς η πολιτισμική στροφή επέκτεινε την αναλυτική εστίαση στην κοινωνιολογία από καθαρά οικονομικούς και δομικούς παράγοντες, για να συμπεριλάβει τις συμβολικές και πολιτισμικές διαστάσεις της κοινωνικής ζωής.

Στο επιστημονικό πεδίο της εγκληματολογίας, η πολιτισμική στροφή συντελέστηκε σταδιακά από τη δεκαετία του '70, με την ενσωμάτωση των πολιτισμικών σπουδών στην εγκληματολογική έρευνα, με σημείο αναφοράς το έργο του Κέντρου Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Μπέρμιγχαμ (Ferrell, 1999: 396). Επιστέγασμα όμως της πολιτισμικής στροφής ήταν η σταδιακή ανάδυση του επιστημονικού ρεύματος της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας από τα μέσα της δεκαετίας του '90 (Ferrell & Sanders, 1995). Ως επιμέρους επιστημονικό ρεύμα της Κριτικής Εγκληματολογίας εξετάζει το εγκληματικό φαινόμενο ως κοινωνικό και πολιτικό πρόβλημα στο πλαίσιο συγκεκριμένης συγκυρίας και σχέσεων εξουσίας, αναδεικνύοντας τις πολιτισμικές διαδικασίες που το περιβάλλουν (Ferrell, 2013· Ferrell, Hayward & Young, 2015). Ταυτόχρονα, στο εστιακό της πεδίο εντάσσονται και ποικίλες άλλες πτυχές που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των κοινωνικών αντιλήψεων σχετικά με το έγκλημα, την παρέκκλιση και τον κοινωνικό έλεγχο, όπως είναι η αναπαράσταση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η λαϊκή κουλτούρα, οι υποπολιτισμοί, οι καθημερινές πρακτικές και η βιωμένη εμπειρία του εγκλήματος από τη μεριά του δράστη και του θύματος.

Τα ανωτέρω ζητήματα διερευνώνται μέσω της φαινομενολογίας της καθημερινής ζωής στην ύστερη νεωτερικότητα, αναγνωρίζοντας τη μεταβαλλόμενη πολιτισμική σημασία της σύγχρονης καταναλωτικής κουλτούρας και την ιδιαίτερη επίδρασή της στην ανθρώπινη δράση (Hayward & Young, 2012). Ο τρόπος που βιώνεται η φτώχεια σε μια κοινωνία αφθονίας, η πρόσληψη της κατανάλωσης ως μορφή απόδρασης, η οντολογική ανασφάλεια, οι ολοένα και αυξανόμενες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, σε συνδυασμό με τους απεχθείς τρόπους που ασκείται η εξουσία και ο έλεγχος του εγκλήματος, βρίσκονται, μεταξύ άλλων, στο ερευνητικό επίκεντρο της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας. Πρόκειται για ζητήματα που προϋ-

ποθέτουν θεωρητικά και μεθοδολογικά εργαλεία στραμμένα στην αποκάλυψη του νοήματος της ανθρώπινης δράσης.

Το παρόν βιβλίο επιχειρεί να προσεγγίσει τα ανωτέρω ζητήματα στις οικείες ενότητες που ακολουθούν, με στόχο να εισάγει τον αναγνώστη στη θεωρητική προσέγγιση της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας για το έγκλημα, τον εγκληματία και τον κοινωνικό έλεγχο και να αναδείξει τον κριτικό της προσανατολισμό. Βασικός στόχος του είναι να παρουσιάσει με έναν τρόπο ενιαίο το επιστημονικό ρεύμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας: τι είναι, τι ερευνά, τι επιδιώκει, τι προτείνει, φιλοδοξώντας να αποτελέσει και το έναυσμα για μια πιο συστηματική ενασχόληση από μέρους της ελληνικής εγκληματολογικής βιβλιογραφίας και έρευνας. Το βιβλίο αποτελείται από έξι κεφάλαια.

Στο Κεφάλαιο 1 εξετάζεται η ιστορική εξέλιξη της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας ως επιστημονικό ρεύμα και οι θεωρητικές της καταβολές. Ειδικότερα, διερευνάται η σχέση της με την Κριτική Εγκληματολογία, δεδομένου ότι υπό το πρίσμα των θέσεων της τελευταίας έχει οικοδομήσει η Πολιτισμική Εγκληματολογία και το πλαίσιο ανάλυσης των σχέσεων μεταξύ εγκλήματος, αναπαράστασης και κοινωνικού ελέγχου. Συνεπώς, η κατανόηση των θέσεων της μίας είναι προϋπόθεση για την κατανόηση της διαδρομής της άλλης. Γίνεται εκτενής αναφορά στους βασικούς πυλώνες επίδρασης στη θεμελίωση του παραδείγματος της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, οι οποίοι εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στο έργο στοχαστών και ερευνητών που πλαισίωσαν το Κέντρο των Σύγχρονων Πολιτισμικών Σπουδών του Μπέρμιγχαμ, την Εθνική Συνδιάσκεψη για την Παρέκκλιση και τη Νέα Εγκληματολογία στη Μεγάλη Βρετανία στη δεκαετία του '70 (Ferrel, 2007· Ferrell, Hayward & Young, 2015· Ferrell, 2014). Σύμφωνα με τους βασικούς εκπροσώπους της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, το εν λόγω έργο συνέβαλε αποφασιστικά στη διαμόρφωση της θεωρητικής ταυτότητας και στη μεθοδολογία της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας.

Στο Κεφάλαιο 2 επιχειρείται να αναδειχθούν οι κοινωνικο-ιστορικές συνθήκες στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκε το επιστημονικό ρεύμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας. Όπως θα αναδειχθεί αναλυτικά στη διαδρομή του βιβλίου, η Πολιτισμική Εγκληματολογία, αντλώντας την οπτική της από την επιστημολογική βάση της Κριτικής Εγκληματολογίας, τοποθετεί το εγκληματικό φαινόμενο στο ευρύτερο κοινωνικό, πολιτισμικό και ιστορικό του πλαίσιο και επιχειρεί να επαναπροσδιορίσει τις προηγούμενες εγκληματολογικές θεωρίες μέσω μίας ολιστικής φαινομενολογικής θεώρησης της ύστερης σύγχρονης κοινωνίας (Ferrell, 1997· Ferrell, Hayward & Young, 2015: 62-63). Έτσι, κρίθηκε ότι έχει ιδιαίτερη σημασία να αποτυπωθούν οι μετασχηματισμοί και οι διακυμάνσεις της ύστερης νεωτερικότητας, καθώς και η επίδρασή τους στο έγκλημα και στον κοινωνικό έλεγχο.

Στο Κεφάλαιο 3 εξετάζονται οι θέσεις και το έργο των βασικών εκπροσώπων της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας. Το κεφάλαιο εκκινεί με τα βασικά πεδία έρευνας, στα οποία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της η Πολιτισμική Εγκληματολογία. Στη

συνέχεια, διερευνώνται βασικές έννοιες και αναλυτικές οπτικές για την κατανόηση του εγκλήματος, τις οποίες η Πολιτισμική Εγκληματολογία έχει ενσωματώσει στο θεωρητικό της πλαίσιο, όπως είναι η «γοητεία του εγκλήματος» (Katz, 1988), το edgework (συμπεριφορά στα άκρα) (Lyng, 1990) και το «καρναβάλι του εγκλήματος» (Presdee, 2004). Σε ξεχωριστή ενότητα εξετάζονται οι θέσεις της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας μέσω σημαντικών συλλογικών έργων των εκπροσώπων της (Ferrell, Hayward, Morrison et al., 2004· Ferrell, Hayward, Young, 2008/2015). Το κεφάλαιο κλείνει με την προσέγγιση των εγκλημάτων των ισχυρών από την Πολιτισμική Εγκληματολογία, η οποία, όπως θα αναδειχθεί, δίνει έμφαση, μεταξύ άλλων, στους πολιτισμικούς όρους υπό τους οποίους τελούνται τα συγκεκριμένα εγκλήματα (Ferrell, 1999). Η συγκεκριμένη ενότητα εστιάζει σε τρεις κατηγορίες εγκλημάτων, τα κρατικά, εταιρικά και περιβαλλοντικά εγκλήματα, τα οποία τα τελευταία χρόνια φαίνεται να έχουν αναχθεί σε αντικείμενο συστηματικής μελέτης από την Πολιτισμική Εγκληματολογία.

Στο Κεφάλαιο 4 επιχειρείται μια αναδρομή στις παραδοσιακές εγκληματολογικές θεωρίες, με σκοπό να αναδειχθούν ενδεχόμενοι συσχετισμοί ή διαφοροποιήσεις με το θεωρητικό πλαίσιο της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, με την έμφαση να δίνεται στην κριτική που έχει ασκηθεί από την πλευρά της στην προηγούμενη εγκληματολογική θεωρία. Το κεφάλαιο εκκινεί από τον 18ο αιώνα και την Κλασική Σχολή του Ποινικού Δικαίου και ολοκληρώνεται με τη θεωρία του χαρακτηρισμού (ετικέτας). Στις επιμέρους ενότητες που απαρτίζουν το κεφάλαιο, εξετάζονται οι βασικές θεωρίες που έχουν διατυπωθεί για το εγκληματικό ζήτημα (Ιταλική Θετική Σχολή και το έργο το Lombroso, το έργο της Κοινωνιολογικής Σχολής του Σικάγου και οι θεωρίες για το εγκληματικό φαινόμενο, οι θεωρίες της σύγκρουσης και της αλληλεπίδρασης), και επιχειρείται να προσεγγιστούν υπό το πρίσμα της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας. Στη διαδρομή του κεφαλαίου αναδεικνύεται και η σύνδεση της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας με προηγούμενες θεωρητικές προσεγγίσεις, όπως είναι, μεταξύ άλλων, οι υποπολιτισμικές θεωρίες, το έργο του Matza και η θεωρία του χαρακτηρισμού.

Στο Κεφάλαιο 5 εξετάζεται η μεθοδολογία της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, με την έμφαση να δίνεται στις εθνογραφικές μεθόδους, που είναι κυρίαρχες στις μελέτες της, λόγω της δυνατότητάς τους να συλλαμβάνουν και να κατανοούν την πολυπλοκότητα του εγκλήματος ως πολιτισμικής και κοινωνικής πρακτικής. Ως κεντρική υπογραμμίζεται η έννοια της εγκληματολογικής κατανόησης, στην οποία ενσωματώνεται η επίδιξη της πολιτισμικής εγκληματολογικής έρευνας για απόκτηση βαθιάς πολιτισμικής και συναισθηματικής γνώσης. Στη συνέχεια παρουσιάζεται μια σειρά από πρωτοποριακές μεθόδους που έχουν συμβάλει στην αναζωογόνηση της εθνογραφικής παράδοσης στην Κριτική Εγκληματολογία, όπως είναι η στιγμιαία εθνογραφία, η ρευστή εθνογραφία, η αυτοεθνογραφία και η εθνογραφική ανάλυση περιεχομένου.

Και τέλος, το Κεφάλαιο 6 πραγματεύεται δύο βασικά ζητήματα: πρώτον, τις νέες τάσεις που αναδύονται εντός της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας και, δεύτερον, τη συμβολή της στην αντεγκληματική πολιτική. Το κεφάλαιο εκκινεί με τις αναδυόμενες προοπτικές της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας μέσω των συγκλίσεων της με άλλες θεωρητικές τάσεις στην Εγκληματολογία, όπως είναι η Οπτική Εγκληματολογία, η Πράσινη Πολιτισμική Εγκληματολογία, η Διεθνής Πολιτισμική Εγκληματολογία και η Εγκληματολογία των καταδίκων. Πρόκειται για νέα πλαίσια ανάλυσης, τα οποία προκύπτουν από τη σύνθεση επιμέρους τάσεων που βρίσκουν κοινό έδαφος στο ευρύτερο θεωρητικό ρεύμα της Κριτικής Εγκληματολογίας. Επίσης, εξετάζονται και λοιπά πεδία δια-τομεακής εγκληματολογικής έρευνας, όπως, για παράδειγμα, είναι οι διασταυρώσεις της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας με τις κριτικές φυλετικές μελέτες, τις φεμινιστικές μελέτες καθώς και με τη θυματολογία. Η τελευταία διερευνάται πιο αναλυτικά στο πλαίσιο της προοπτικής της «πολιτισμικής θυματολογίας» και της σύνδεσής της με το πρότυπο της επανορθωτικής (ή αποκαταστατικής) δικαιοσύνης. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την προσπάθεια να αναδειχθεί η συμβολή της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας στην αντεγκληματική πολιτική. Το βιβλίο «κλείνει» με μερικές τελικές σκέψεις σχετικά με τα ζητήματα που πραγματεύτηκε συνολικά.

Έρευνα, θέσεις και βασικοί εκπρόσωποι της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας

Τα βασικά πεδία έρευνας της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας

Εάν θα έπρεπε να επιλέξουμε ένα έργο τομή για την Πολιτισμική Εγκληματολογία που να τη σηματοδοτεί ως διακριτή επιστημολογική τάση, αυτό αναμφισβήτητα θα ήταν το *Cultural Criminology* των Jeff Ferrell και Clinton Sanders, το 1995, με το οποίο και εισάγεται πιο συστηματικά η προοπτική μιας πολιτισμικής προσέγγισης για το έγκλημα και τον κοινωνικό έλεγχο (Ferrell & Sanders, 1995· McLaughlin & Newburn, 2010: 303).¹

1. Πριν τα μέσα της δεκαετίας του '90, είχαν προηγηθεί, μεταξύ άλλων, δύο εμβληματικές μελέτες, οι οποίες εξέτασαν την άμεση, αισθησιακή εμπειρία του εγκλήματος, καθώς και τη δυναμική που συνδέει την παράνομη εμπειρία με ευρύτερα πρότυπα πολιτισμικής σημασίας και ιστορικής αλλαγής. Πρόκειται για τη μελέτη του Αμερικάνου κοινωνιολόγου Jack Katz το 1988 για τη «γοητεία του εγκλήματος» (*Seductions of Crime: Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*. New York: Basic Books) και τη μελέτη του Lyng για τη συμπεριφορά στα άκρα (edgework) (1990) ("Edgework: A social psychological analysis of voluntary risk taking". In A. Burgess (Ed.). *Risk: Regulation, Governance and Applied Studies*, vol. 3. London: SAGE, σσ. 60-81), οι οποίες πραγματεύτηκαν έννοιες που στη συνέχεια η Πολιτισμική Εγκληματολογία επεξεργάστηκε. Η μία είναι η έννοια της «γοητείας του εγκλήματος» (Katz, 1988), μέσω της οποίας προτείνεται μια φαινομενολογική μελέτη του «προσκνίου» του εγκλήματος – μια στενή περιγραφή του εγκληματικού γεγονότος, του τρόπου ζωής των δραστών και των διαδικασιών σκέψης και των συναισθημάτων που προηγούνται και έπονται ενός εγκλήματος. Ο Katz υποστηρίζει ότι μόνο με την επίγνωση και την ανάλυση των παραγόντων του προσκνίου μπορεί κανείς να κατανοήσει την ηθική και αισθησιακή έλξη προς το έγκλημα. Η μελέτη του Stephen Lyng για το edgework συνιστά επίσης μια σημαντική επιρροή στην πρόσμειξη της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας με την κουλτούρα, τα συναισθήματα και τη φαινομενολογία του εγκλήματος. Όπως παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στο *American Journal of Sociology* (Lyng, 1990), η έννοια του edgework παραπέμπει σε περιστατικά ακραίας, ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς που γενικά θεωρούνται ως παρεκκλίνοντα ή παράνομα. Και οι δύο έννοιες θα αποτυπωθούν αναλυτικά στις σχετικές ενότητες του κεφαλαίου, οι οποίες ακολουθούν.

Πρόκειται για μία πρωτοποριακή συλλογή δοκιμίων, με το ενδιαφέρον να συγκεντρώνεται σε συλλογικές συμπεριφορές (Σκίνχεντ, αστικά γκράφτι κ.ά.) που πλαισιώνονται από σύμβολα και νοήματα. Οι συγγραφείς αναδεικνύουν τις διαδικασίες μέσω των οποίων οι φορείς του τυπικού κοινωνικού ελέγχου και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης χαρακτηρίζουν μια ποικιλία συλλογικών συμπεριφορών ως εγκληματικών και έτσι διαμορφώνουν την κοινωνική κατασκευή των εγκληματικών υποπολιτισμών. Στη συνέχεια, μια σειρά από έρευνες και μελέτες εκείνης της περιόδου (Anderson & Howard, 1998· Bailey & Hale, 1998· Barak, 1994· Ferrell & Sanders, 1995· Ferrell & Websdale, 1999· Kidd-Hewitt & Osborne, 1995· Potter & Kappeler, 1998, όπως αναφέρονται σε Ferrell, 1999: 396) άρχισαν να προσεγγίζουν το έγκλημα ως πολιτισμικό προϊόν και διερεύνησαν τις διαδικασίες κατασκευής και αναπαραγωγής του από τα ΜΜΕ. Με βάση αυτές τις έρευνες, ο Ferrell υποστήριξε ότι πρόκειται πλέον για ένα διακριτό πλαίσιο ανάλυσης στο πεδίο της εγκληματολογίας, που προέκυψε από «την αυξανόμενη αναλυτική προσοχή που πολλοί εγκληματολόγοι δίνουν πλέον στις κατασκευές του λαϊκού πολιτισμού, ιδίως όπως αυτές διαμορφώνονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στις κατασκευές του εγκλήματος και του ελέγχου του εγκλήματος...» (Ferrell, 1999: 395). Έκτοτε, το ρεύμα αυτό αναπτύχθηκε μέσω του πλήθους έργων που τελικά το ανέδειξαν σε ένα κρίσιμο θεωρητικό υπόδειγμα κατανόησης και ανάλυσης της παρανομίας και της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Στις ενότητες που ακολουθούν εξετάζονται τα βασικά πεδία έρευνας, στα οποία επικεντρώνει το ενδιαφέρον της η Πολιτισμική Εγκληματολογία (Ferrell, 1999)· αυτά είναι: α) το έγκλημα ως πολιτισμική πρακτική, β) οι πολιτισμικές πρακτικές ως έγκλημα, γ) ο ρόλος των ΜΜΕ και οι διαδικασίες κατασκευής και αναπαραγωγής της πραγματικότητας του εγκλήματος και δ) ο πολιτισμός της εξουσίας και η σχέση του με το έγκλημα.

Το έγκλημα ως πολιτισμική πρακτική

Σύμφωνα με την Πολιτισμική Εγκληματολογία, η εγκληματική συμπεριφορά είναι ταυτόχρονα υποπολιτισμική συμπεριφορά και πλαισιώνεται με σύμβολα, τελετουργίες και κοινά νοήματα. Ο Ferrell σημειώνει ότι, στο πλαίσιο της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, η υποκοουλτούρα ανάγεται σε βασική μονάδα της εγκληματολογικής ανάλυσης, αλλά υιοθετείται μια διαφοροποιημένη, μεταμοντέρνα οπτική σε σχέση με τη μέχρι τότε χρήση της έννοιας αυτής στην εγκληματολογία: «...οι υποπολιτισμοί ενσωματώνουν –και μάλιστα, ορίζονται από– περίπλοκες δεσμεύσεις, όπως είναι η αργκό, η εμφάνιση, η αισθητική και η τυποποιημένη με βάση ένα συγκεκριμένο ύφος παρουσίαση του εαυτού και έτσι, λειτουργούν ως αποθήκες συλλογικού νοήματος και αναπαράστασης για τα μέλη τους (Ferrell, 1999: 403).

Όπως είναι γνωστό, σύμφωνα με την πολιτισμική διάσταση του εγκλήματος που ανέδειξε ο κοινωνιολογικός θετικισμός, οι υποπολιτισμοί αναμφισβήτητα αποτέλε-

σαν ένα βασικό πλαίσιο ανάλυσης και επεξήγησης της εγκληματικής συμπεριφοράς (Blackman, 2014). Για να εξετάσουμε λοιπόν πού έγκειται αυτή η διαφοροποιημένη μεταμοντέρνα οπτική της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας που αποτυπώνει ο Ferrell (1999), έχει σημασία να ανατρέξουμε στις επιμέρους θεωρήσεις για τους υποπολιτισμούς, με έμφαση στους νέους που διατυπώθηκαν πριν την ανάδυση της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας (Ilan, 2019). Οι προσεγγίσεις αυτές έχουν την αφετηρία τους ή στη θεωρία της έντασης (Merton, 1938) ή στη θεωρία των διαφορικών συναναστροφών (Sutherland, 1947) ή στη μεταξύ τους σύνθεση (βλ. το Κεφάλαιο 4 σχετικά με τον Κοινωνιολογικό Θετικισμό και την πολιτισμική διάσταση του εγκλήματος). Όπως γνωρίζουμε, οι εγκληματολόγοι ασχολήθηκαν συστηματικά με τους νέους και τη σχέση τους με το έγκλημα. Στο πλαίσιο αυτό διατυπώθηκαν μια σειρά από θεωρίες που εξηγούσαν τα αίτια εμπλοκής των νέων με το έγκλημα, τα οποία, σύμφωνα με τις έρευνες αυτές, είχαν άμεση σχέση με τους υποπολιτισμούς των νέων είτε αυτό αφορούσε τον υποπολιτισμό ως μέσο για την απόκτηση κύρους και αποδοχής από τους συνομηλίκους τους (Cohen, 1955), είτε ως μέσον κοινωνικοποίησης, είτε ως έκφραση ενός αξιακού συστήματος των κατώτερων κοινωνικά τάξεων/των χαμηλών κοινωνικά στρωμάτων (Miller, 1958),² είτε ως έναν τρόπο ώστε, μέσω της ένταξης σε υποπολιτισμικές ομάδες, να αποκτηθεί η κατάλληλη «τεχνογνωσία» που θα διευκολύνει την επίτευξη του κυρίαρχου στόχου (την απόκτηση υλικής ευμάρειας μέσω της παράνομης ευκαιρίας) (Cloward, Ohlin, 1960). Η ιδέα του υποπολιτισμού βρήκε μεγάλη απήχηση στην εγκληματολογία στη συνέχεια. Οι Wolfgang και Ferracuti (1967) ανέδειξαν ένα διακριτό κανονιστικό σύστημα αξιών, δηλαδή έναν υποπολιτισμό βίας, το οποίο μέσω των διαδικασιών της μάθησης μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Μερικά χρόνια αργότερα, ο Anderson θα επεκτείνει αυτή τη θεώρηση αναδεικνύοντας τον κώδικα του δρόμου, έναν άτυπο κώδικα επιβίωσης που ενστερνίζονται οι χαμηλές κοινωνικές τάξεις, και κυρίως οι νέοι που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό, που εντάσσονται σε ομάδες και περνούν μεγάλο μέρος της ζωής τους στον δρόμο (Anderson, 1994).

Οι παραπάνω θεωρήσεις, ανάλογα με την οπτική υπό την οποία προσεγγίζουν την υποκουλτούρα, την κατανοούν είτε ως το μέσο εκτόνωσης της κοινωνικής έντασης, είτε ως ένα εναλλακτικό αξιακό σύστημα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων που μεταβιβάζεται πολιτισμικά μέσω των διαδικασιών της μάθησης. Και στις δύο περιπτώσεις δεν αναλύονται οι δομικές συνθήκες υπό τις οποίες αναδύθηκαν οι υποπολιτισμοί, ούτε η επίδραση που έχει στη διαμόρφωση (κατασκευή) και στην αναπαραγωγή τους ο ίδιος ο ποινικός νόμος, το σύστημα κοινωνικού ελέγχου και τα ΜΜΕ, ούτε πώς οι ίδιοι οι εμπλεκόμενοι κατανοούν την παρανομία. Σε αυτή ακριβώς την τελευταία πτυχή της δυναμικής σχέσης ανάμεσα στις υποπολιτισμικές

2. Για τον Miller (1958), η υποκουλτούρα των νέων δεν συνιστά την απάντηση στη ματαίωση που βιώνουν στην προσπάθειά τους να εκπληρώσουν τους πολιτισμικούς στόχους, αλλά πρόκειται για ένα διακριτό πολιτισμικό σύστημα που διέπει τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα.

ταυτότητες και στις επίσημες και ανεπίσημες κοινωνικές αντιδράσεις σε αυτές, επικεντρώνει το ενδιαφέρον της, μεταξύ άλλων, η Πολιτισμική Εγκληματολογία (Ferrell, 1999). Στόχος της είναι να αναδειχθεί η διαμεσολαβημένη φύση της πραγματικότητας (Ferrell & Sanders, 1995: 14), και αυτό συνεπάγεται ότι οι υποπολιτισμοί δεν μπορούν να μελετηθούν ανεξάρτητα από την αναπαράστασή τους.³

Σύμβολα, παρανομία και καταστολή

Χαρακτηριστική είναι η μελέτη της Miller (1995) σχετικά με τη σημασία και το νόημα των συμβόλων στις συμμορίες, όπου διαπιστώνεται ότι τα σύμβολα και ο *ιδιαιτέρος τρόπος ντυσίματος, συμπεριφοράς κ.ά.* (στυλ) δεν αποτελούν ένα μέσο νοήματος μόνο για τα ίδια τα μέλη της συμμορίας, αλλά και για τους εκπρόσωπους των δικωτικών μηχανισμών: «το στυλ είναι ενδεικτικό της εμβάπτισης στη συμμορία αλλά και της περιφρόνησης στη συμμορία...», όπως προκύπτει από τις δικαστικές αποφάσεις που απαγορεύουν την ένδυση συμμοριών... ή από την επίδειξη των συμβόλων από αστυνομικούς στα κατασχεθέντα ευρήματά τους, στις κατασχεθείσες συλλογές τους, στους τοίχους των γραφείων τους (Ferrell, 1999: 403). Η Miller (1995) καταλήγει ότι οι αστυνομικοί κατασκευάζουν τα νοήματα του στυλ, του υποπολιτισμού στον ίδιο βαθμό που το κάνουν και τα ίδια τα μέλη των συμμοριών.

Για την Πολιτισμική Εγκληματολογία, το ενδιαφέρον δεν έγκειται μόνο στο «εσωτερικό» νόημα της αποκλίνουσας ή εγκληματικής υποκουλτούρας, αλλά και στις εξωτερικές δυνάμεις που την ανα-διαμορφώνουν και τη νοηματοδοτούν. Ο Ferrell (1999: 404) αναφέρεται στη μελέτη των Lyng & Bracey (1995) για την υποκουλτούρα των παράνομων μηχανοβίων, για να αναδείξει τη δυναμική αυτών των εξωτερικών δυνάμεων (μιντιακών και πολιτικών) στην κατασκευή και στην εξέλιξη του νοήματος: αρχικά, η υποκουλτούρα ταυτίστηκε με την ταξική πολιτισμική αντίσταση. Αυτή τη νοηματοδότηση επιβεβαίωσαν και ενίσχυσαν τα ΜΜΕ και η επίσημη κοινωνική αντίδραση. Στη συνέχεια, σταδιακά αυτή η ταυτότητα και το πολιτικό της νόημα αποδομήθηκε μέσω της οικειοποίησης και της εμπορευματοποίησής της. Όπως επισημαίνεται, πρόκειται για τη διασταύρωση της ατομικής ταυτότητας,⁴ της ομαδικής αλληλεπίδρασης και των δυνάμεων της αγοράς και του

3. Οι Ferrell και Sanders, αναφερόμενοι στον ρόλο των ΜΜΕ στην αναπαράσταση του εγκλήματος και των υποπολιτισμών, υπογραμμίζουν ότι πρόκειται περισσότερο για διαδικασία κατασκευής, υπό την έννοια ότι «τα εγκληματικά γεγονότα, οι ταυτότητες και τα στυλ ζωντανεύουν μέσα σ' ένα περιβάλλον διαποτισμένο από τα ΜΜΕ και, ως εκ τούτου, εξαρχής υπάρχουν ως μια στιγμή σ' ένα διαμεσολαβητικό σπιράλ παρουσίας και αναπαράστασης. Τα ΜΜΕ κατασκευάζουν μάλλον τα εγκληματικά συμβάντα και τις προσλήψεις της εγκληματικότητας, παρά αναφέρονται σ' αυτά. [...] Σε κάθε περίπτωση, ως πολιτισμικοί εγκληματολόγοι μελετάμε όχι μόνον εικόνες αλλά εικόνες των εικόνων, έναν απέραντο χώρο διαμεσολαβητικών κατόπτρων» (Ferrell & Sanders, 1995: 14).

4. Τα ρούχα, το είδος μουσικής κ.λπ. διασφαλίζουν για τους συμμετέχοντες σε μία υποπολιτισμική ομάδα το αίσθημα του ανήκειν, είναι δηλωτικό της ιδιότητας του μέλους.

νοήματος (Ferrell, 2004: 61)... ένα είδος στυλιζαρισμένης πολιτικής οικονομίας της καθημερινής ζωής (Ferrell, 2004: 61).⁵

Υποπολιτισμοί, σύμβολα και η συλλογική εμπειρία

Εκτός από τις εξωτερικές δυνάμεις που επιδρούν στην κατασκευή των εγκληματικών υποπολιτισμών, η Πολιτισμική Εγκληματολογία εντάσσει στο πεδίο της ανάλυσής της και τον ρόλο της συλλογικής εμπειρίας και της έντασης του συναισθήματος ως καθοριστικού παράγοντα για την υιοθέτηση της υποκουλτούρας (Ferrell, 1999: 413). Βιωμένα συναισθήματα έντασης, αδρεναλίνης, παρόρμησης, ενθουσιασμού και οι τελετουργίες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος μιας υποκουλτούρας και μετατρέπονται σε στοιχεία που καθορίζουν την εμπειρία της συμμετοχής σε υποπολιτισμικές συμπεριφορές και την επανάληψή της (Ferrell, 1999: 413).⁶ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι τελετουργικές διαδικασίες των συμμοριών, η χρήση των ναρκωτικών, οι κόντρες με κλεμμένα αυτοκίνητα, που, όπως μας περιγράφει ο Presdee, μετατρέπονται σε απόλαυση, σε μέσο για την υπέρβαση της μονοτονίας, ένα είδος «γιορτής» και υπερβολής που προσωρινά κανονικοποιείται, όπως στην έκσταση του καρναβαλιού (2000).

Η σύνδεση των συμβόλων, των τελετουργιών με το συναισθηματικό της βιωμένης εμπειρίας των δρώντων υποκειμένων, προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα αναφορικά με το νόημα που παράγουν. Η Paoli (2003), στην περίπτωση της ιταλικής Μαφίας, ανέδειξε ότι ουσιαστικά αποτελείται από πολυ-λειτουργικές τελετουργικές αδελφότητες που επικεντρώνονται πάνω απ' όλα στη διατήρηση και εδραίωση της τοπικής τους πολιτικής εξουσίας. Τα σύμβολα και οι τελετουργίες δεν εξυπηρετούν τη λειτουργία της οργάνωσης μόνο σε κανονιστικό επίπεδο, αλλά διαμορφώνουν τον γνωστικό και συναισθηματικό κόσμο των μελών της. Η συγγραφέας περιγράφει τη στρατολόγηση των νέων μελών στην Cosa Nostra και στη Ndrangheta ως μια διαδικασία που επιδρά διαπλαστικά στην υπόσταση και στην κοινωνική ταυτότητα του νεο-εισερχόμενου (Paoli, 2003: 65-66). Ο τελευταίος δεσμεύεται μέσω ενός

5. Ο Ferrell (2013) υπογραμμίζει τη διαδικασία με την οποία οι δεξιότητες μιας παράνομης υποκουλτούρας του δρόμου μπορούν να μεταφραστούν με την πάροδο του χρόνου σε νόμιμο εμπόριο και νόμιμα νοήματα. Ενδιαφέρον έχει η έρευνα του Snyder (2009) αναφορικά με την υποκουλτούρα του γκράφιτι στο μετρό της Νέας Υόρκης, η οποία αναδεικνύει τη δύναμη της αγοράς της τέχνης και την επίδραση στην κανονικοποίηση και αποδοχή μιας υποκουλτούρας, περιγράφοντας πώς οι δεξιότητες και οι εμπειρίες των graffiti writers τούς διαμορφώνουν, καθώς μεγαλώνουν και μπορούν να αποτελέσουν πηγή επιτυχίας για τις μελλοντικές προσπάθειες και καλλιτεχνικές σταδιοδρομίες, στο Snyder, G. (2009). *Graffiti lives*. New York: New York University Press.

6. Αδρεναλίνη και έξαψη, φόβος και αισθησιακή απόλαυση μοιάζει να μη ρέουν απλώς διαμέσου της εμπειρίας της εγκληματικής δραστηριότητας, αλλά διαμέσου των πολλών τριχοειδών αγγείων που συνδέουν το έγκλημα, τη θυματοποίηση από το έγκλημα και την ποινική δικαιοσύνη. Και καθώς αυτοί οι φόβοι και οι απολαύσεις κυκλοφορούν, διαμορφώνουν ένα βιωματικό και συγκινησιακό ρεύμα, το οποίο φωτίζει τα καθημερινά νοήματα του εγκλήματος και του ελέγχου του (Ferrell & Hamm, 1998: 38).

συμβολαίου με το οποίο υποδηλώνει την αποδοχή των κανόνων και τη συμμετοχή του στην οργάνωση (status contract), ένα είδος «μετάληψης», το οποίο εμπεριέχει τελετουργικά και συμβολισμούς θρησκευτικού χαρακτήρα, τα οποία περιβάλλονται με ιερότητα και απεικονίζουν τη «μεταμόρφωση εαυτού» του υποψηφίου σε κάτι νέο, το «πέρασμα» από τον παλιό στον νέο εαυτό.⁷ Μέσω συμβολαίου «αδελφοποίησης», ο «νεοφώτιστος» αποκτά συγγενικό δεσμό με τα υπόλοιπα μέλη της οργάνωσης, γίνονται αδέρφια, «ένα ενιαίο σώμα» (Paoli, 2003: 66). Ο νεο-εισερχόμενος απαγγέλλει τον όρκο της οργάνωσης, υπόσχεται τήρηση των κανόνων, πίστη και αφοσίωση στην οργάνωση, ενώ η απόκτηση συγγενικού δεσμού με τα μέλη της οργάνωσης επέρχεται μέσω πολλαπλών συμβολισμών με τη χρήση αίματος (κόψιμο του χεριού με μαχαίρι προκειμένου να τρέξει αίμα πάνω σε εικόνα με θρησκευτικά σύμβολα, όλοι πίνουν από το αίμα του νεο-εισερχόμενου μέλους). Πρόκειται για μια έντονη διαδικασία μύησης που κάνει τον υποψήφιο να τρέμει κάθιδρος, ένα είδος μεταμόρφωσης σε έναν νέο εαυτό (Paoli, 2003: 67-68).

Το έργο της Paoli αναφέρεται εδώ ως ένα ενδεικτικό παράδειγμα αναφορικά με το νόημα του εγκλήματος, το οποίο η Πολιτισμική Εγκληματολογία μπορεί να αναδείξει μέσω της ανάλυσης των παραπάνω τελετουργικών διαδικασιών, αλλά και των συναισθημάτων που αναδύονται από τη βιωμένη εμπειρία των συμμετεχόντων. Δηλαδή μέσω μιας διαδικασίας συμβολικής έκθεσης και πολιτισμικής ερμηνείας προκύπτει και η πραγματικότητα του εγκλήματος, η οποία υπερβαίνει την αριθμητική και ποσοτική απεικόνισή του. Πρόκειται για μια διαφοροποιημένη οπτική που συνεισφέρει η Πολιτισμική Εγκληματολογία στην κατανόηση και ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου, εξετάζοντας την απόδοση του νοήματος στα πράγματα – νόημα που μεταβάλλεται και μετασχηματίζεται μέσω ερμηνειών και «της αλληλεπίδρασης και της ατέρμονης ανακυκλοφορίας σημείων και συμβόλων» (Βιδάλη, 2022: 247).

Η Πολιτισμική Εγκληματολογία «αναζωογόνησε» την εγκληματολογική παράδοση της διερεύνησης των υποπολιτισμών ως εναλλακτικών συλλογικών νοημάτων, εντάσσοντας στο πεδίο της και τις διαδικασίες που διαμορφώνουν έναν υποπολιτισμό σε εγκληματική ή αποκλίνουσα οργάνωση (Ferrell, 2013). Οι διαδικασίες αυτές περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα δράσεων, από την κινητοποίηση των διωκτικών μηχανισμών (σε επίπεδο δρόμου και αστυνόμευσης) (Brotherton & Barrios, 2004) μέχρι τις καταναλωτικές οικονομίες, την αστική ανασυγκρότηση και την επίδραση στη χωρική μετατόπιση ατόμων και τη δημιουργία υποπολιτισμικών ταυτοτήτων (Ferrell, 2012: 1.687-1.704).⁸

7. Πρόκειται για μια μετάβαση σε μια νέα κοινωνική ταυτότητα, σε μια νέα προσωπικότητα. Τα σύμβολα και οι τελετουργίες είναι το μέσο αυτής της μετάβασης σε ένα νέο σύστημα κανόνων και αξιών.

8. Οι ανοικτοί χώροι της σύγχρονης κοινωνικής ζωής φαίνεται να ασφυκτιούν. Ολοένα και περισσότερο, οι αστικές αρχές στις Ηνωμένες Πολιτείες, την Ευρώπη και πέρα από αυτές θεωρούν σκόπιμο να ιδιωτικοποιήσουν τον δημόσιο χώρο, να μεταβιβάσουν πεζοδρόμια και πάρκα σε εργολάβους και να δημιουργούν, υπό το πρόσχημα της αστικής αυθεντικότητας και της αστικής αναγέννησης, νέα είδη «χώρων κατανάλωσης», που ανασυγκροτούν ολόκληρα τμήματα της υπάρχουσας πόλης

Οι πολιτισμικές πρακτικές ως έγκλημα

Η Πολιτισμική Εγκληματολογία δεν προσεγγίζει μόνο τις πολιτισμικές πρακτικές ως περιβάλλουσες προϋποθέσεις και «αποδείξεις» της εμπλοκής με την παρανομία, αλλά εντάσσει στο πεδίο της μελέτης της και την εγκληματοποίηση των πολιτισμικών πρακτικών και των συνεπειών τους. Φωτογράφοι τέχνης που κατηγορήθηκαν για άσεμνο φωτογραφικό υλικό, είδη μουσικής που στοχοποιήθηκαν ότι υποκινούν εγκληματικές συμπεριφορές, ταινίες και κινούμενα σχέδια αμφισβητούμενου περιεχομένου έχουν κατά καιρούς αναδειχθεί σε «επικίνδυνα» και εγκληματογόνα πολιτισμικά προϊόντα (Ferrell, 1999). Σε αυτό ακριβώς το πεδίο στρέφεται, μεταξύ άλλων, το ενδιαφέρον της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας: στις διαδικασίες εγκληματοποίησης των προϊόντων του λαϊκού πολιτισμού μέσω της δημόσιας επισήμανσής τους ως επικίνδυνων, ανήθικων και κοινωνικά βλαπτικών (Ferrell, 1999). Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η στοχοποίηση της βρετανικής μουσικής βιομηχανίας ήδη από τη δεκαετία του 1970, από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου, π.χ. στην περίπτωση της πανκ μουσικής (Ferrell, 1995).⁹ Επίσης, στις ΗΠΑ, τη δεκαετία του 1990, υπήρξαν έντονες αντιπαραθέσεις στον δημόσιο διάλογο για τις πρακτικές εγκληματοποίησης της gangsta rap¹⁰ (Hamm & Ferrell 1994), ενώ στη συνέχεια, το drill (ένα υποείδος του χιπ-χοπ που εμφανίστηκε στο Σικάγο το 2000) έχει χαρακτηριστεί από τα μέσα ενημέρωσης στο Ηνωμένο Βασίλειο ως ο αιτιώδης λόγος για την έξαρση της βίας που σχετίζεται με συμμορίες (Lynes, Kelly & Kelly, 2020· Fatsis, 2019). Για

ως αποκλειστικούς καταναλωτικούς παραδείσους στο επίπεδο του δρόμου (Amster, 2008· Ferrell, 2001· MacLeod, 2002· Mitchell, 2003· Shepard & Smithsimon, 2011· Zukin, 1997, 2010). Εν τω μεταξύ, οι νομικές και πολιτικές αρχές υποστηρίζουν ότι, για λόγους ασφάλειας, ευγένειας και εμπορίου, τόσο οι ιδιωτικοί όσο και οι δημόσιοι χώροι πρέπει να υπόκεινται σε όλο και πιο περίπλοκες μορφές επιτήρησης και ελέγχου. (Βλ. Ferrell, J. (2012). Anarchy, "Geography and Drift". *Antipode*, 44: 1.687-1.704. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2012.01032.xt> 9. Συγκροτήματα punk rock, όπως οι Sex Pistols, βρέθηκαν συχνά στο στόχαστρο των αρχών λόγω των αντικαθεστωτικών τους στίχων και της δημόσιας συμπεριφοράς τους. Η μουσική τους απαγορεύτηκε από πολλούς ραδιοφωνικούς σταθμούς και οι παραστάσεις τους συχνά διακόπονταν από την αστυνομία. Στη δεκαετία του 1980, συγκροτήματα heavy metal και hard rock, όπως οι Judas Priest και ο Ozzy Osbourne, αντιμετώπισαν αγωγές, με τον ισχυρισμό ότι η μουσική τους ενθάρρυνε τη βία και αυτοκτονική συμπεριφορά. Αυτό οδήγησε σε ακροάσεις και συζητήσεις σχετικά με την επιρροή της μουσικής στη συμπεριφορά, και σε ορισμένες περιπτώσεις άλμπουμ και τραγούδια λογοκρίθηκαν ή απαγορεύτηκαν. (Βλ. <https://ultimateclassicrock.com/judas-priest-suicide-trial/>).

10. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έως και τη δεκαετία του 1990, ενώ επικρατούσαν οι πολιτικές του πολέμου κατά του εγκλήματος, στις ΗΠΑ διαδόθηκε ευρέως ο φόβος του εγκλήματος. Ο τελευταίος ταυτίστηκε με νεαρούς Αφροαμερικανούς άνδρες σε περιοχές με χαμηλό εισόδημα. Τότε, και ενώ ο ρατσισμός αναζωπυρωνόταν, το gangsta rap έκανε την εμφάνισή του σε αστικές γειτονιές των ΗΠΑ, όπου κυριαρχούσαν οι Αφροαμερικανοί. Πρόκειται για ένα υπο-είδος ραπ μουσικής, που οι στίχοι του κάνουν αναφορά σε παράνομες δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένης της εμπλοκής με συμμορίες και στη βία. (Βλ. ενδεικτικά στο: <https://nwcommons.nwciowa.edu/celebrationofresearch/2019/researchprojects2019/21/> και Krims, Ad. (2000). *Rap Music and the Poetics of Identity*. Cambridge University Press, σ. 70).

τον Presdee, ο παραβατικός χαρακτήρας της μουσικής και της επικοινωνίας της αποδεικνύεται από τον βαθμό στον οποίο λαμβάνονται μέτρα για τον έλεγχο της παραγωγής, της διανομής και της κατανάλωσής της (2000: 118).

Υπάρχει μια εκτεταμένη βιβλιογραφία σχετικά με τις πρακτικές μέσω των οποίων έχουν αστυνομευτεί τα μουσικά είδη (κυρίως) των μαύρων και της εργατικής τάξης στο Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες (Böse, 2005· Gilroy, 1987, για μια επισκόπηση, βλ. Φάτσης, 2019). Ενδεικτική πρακτική εγκληματοποίησης της μουσικής ήταν η χρήση στίχων ραπ κατά την ποινική διαδικασία στις ΗΠΑ ως αποδεικτικό στοιχείο για την ενοχή των κατηγορουμένων, οι οποίοι σε όλες τις περιπτώσεις ήταν νέοι έγχρωμοι άνδρες. Η πρακτική αυτή ποινικοποιούσε έμμεσα το συγκεκριμένο είδος μουσικής, μετατρέποντάς το σε στοιχείο ενοχής, και είχε έντονες φυλετικές προεκτάσεις (Kubrin & Nielson, 2014).

Ένα ακόμα παράδειγμα όπου η μουσική μετατρέπεται σε αντικείμενο κοινωνικού ελέγχου και αστυνόμευσης είναι η περίπτωση της μουσικής grime στο Ηνωμένο Βασίλειο,¹¹ η οποία προσλαμβάνεται από τις αρχές ως μέσο προώθησης ή εξύμνησης του εγκλήματος. Οι καλλιτέχνες του grime αντιμετώπισαν συχνά λογοκρισία και αστυνομικές καταστολές, με παραστάσεις να διακόπτονται και βίντεο να αφαιρούνται από τις διαδικτυακές πλατφόρμες. Μια από τις πιο αμφιλεγόμενες πρακτικές στοχοποίησής της ήταν η χρήση του εντύπου 696 από τη Μητροπολιτική Αστυνομία. Αυτό το έντυπο εκτίμησης κινδύνου, το οποίο εισήχθη το 2005, απαιτούσε από τους διοργανωτές εκδηλώσεων να παρέχουν λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τους καλλιτέχνες και το κοινό για τις μουσικές εκδηλώσεις, ιδίως εκείνες που περιείχαν grime, garage και άλλα αστικά είδη (Fatsis, 2019). Οι επικριτές υποστήριξαν ότι το έντυπο 696 στόχευε άδικα τις μαύρες και μειονοτικές εθνοτικές κοινότητες και οδήγησε στην ακύρωση πολλών εκδηλώσεων, καταπνίγοντας τη σκηνή του grime. Το έντυπο καταργήθηκε το 2017, μετά από χρόνια διαμαρτυρίας από καλλιτέχνες και επαγγελματίες του κλάδου που υποστήριζαν ότι προωθούσε φυλετικές και κοινωνικές διακρίσεις και στερεότυπα. Η κατάργησή του εντάσσεται σε ένα πλαίσιο προσπαθειών βελτίωσης των σχέσεων μεταξύ της κοινότητας του grime και της αστυνομίας.

Στη βιβλιογραφία έχει διαπιστωθεί ότι οι μουσικές υποκοουλτούρες που μπαίνουν στο στόχαστρο των επίσημων φορέων κοινωνικού ελέγχου και σε αρκετές περιπτώσεις ποινικοποιούνται μέσω έμμεσων και άμεσων πρακτικών βρίσκουν απήχηση σε κοινότητες που βιώνουν ένα είδος κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού¹² (Lee, 2022). Στους στίχους τους διαμορφώνεται μια πολιτισμικά και πολιτικά συνειδητοποιημένη

11. Το grime αντανakλά τη σκληρή πραγματικότητα της αστικής ζωής, συμπεριλαμβανομένων ζητημάτων όπως η φτώχεια, η βία και η συστηματική ανισότητα.

12. Πρόκειται για ένα νεοεμφανιζόμενο θεωρητικό πεδίο, αυτό της «μουσικής εγκληματολογίας», που επικεντρώνεται στη χρήση εγκληματολογικών θεωρητικών πλαισίων για τη διερεύνηση της σχέσης της μουσικής με απόκλιση, την κοινωνική βλάβη ή τις διαδικασίες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (Lee, 2022).

φωνή που μεταδίδει τα μοτίβα ανισότητας και κοινωνικού αποκλεισμού που πλήττουν δυσανάλογα συγκεκριμένες κοινότητες, όπως είναι η περίπτωση των νεαρών μαύρων Βρετανών. Το αφήγημα ότι συγκεκριμένα μουσικά είδη, όπως είναι η grime και το drill, ευνοούν παραβατικές και εγκληματικές συμπεριφορές και ευθύνονται για την κλιμάκωση της βίας είναι στενά συνδεδεμένο με τα στερεότυπα των νεαρών μαύρων ανδρών – βίαιων μελών «συμμοριών»¹³ και με υπάρχουσες διακρίσεις απέναντι σε κοινωνικά αποκλεισμένες κοινότητες. Πρακτικές όπως η αφαίρεση βίντεο και οι περιορισμοί στην αναπαραγωγή της μουσικής, όχι μόνο αποδεικνύονται αναποτελεσματικές σε σχέση με τη μείωση του εγκλήματος, αλλά ταυτόχρονα συμβάλλουν στην περαιτέρω περιθωριοποίηση αυτών των κοινοτήτων (Ilan, 2020).

Το παραπάνω παράδειγμα της πρόσληψης της μουσικής ως επιδραστικού παράγοντα στη διάπραξη εγκλημάτων, όπως και λοιπών πολιτισμικών προϊόντων που κατά καιρούς στοχοποιούνται από τους μηχανισμούς του άτυπου και τυπικού κοινωνικού ελέγχου (Ferrell, 1999), εντάσσεται στο πεδίο έρευνας της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, όχι μόνο επειδή a priori λόγω της φύσης τους πρόκειται για πολιτισμικά προϊόντα και επαγγελματίες της τέχνης, αλλά κυρίως επειδή «η ίδια η ποινικοποίησή τους εκτυλίσσεται ως πολιτισμική διαδικασία» (Ferrell, 1999). Η Πολιτισμική Εγκληματολογία διευρύνει την έννοια της εγκληματοποίησης πέρα από την απλή παραγωγή και εφαρμογή του ποινικού δικαίου και αναδεικνύει τη διαδικασία της «πολιτισμικής εγκληματοποίησης» (cultural criminalization) (Ferrell, 1998: 80-82), δηλαδή τη διαμεσολαβημένη ανακατασκευή του νοήματος και της αντίληψης σχετικά με θέματα πολιτισμού και εγκλήματος (Ferrell, 1999: 405). Η πολιτισμική εγκληματοποίηση δεν προϋποθέτει απαραίτητα την εκκίνηση ποινικών διαδικασιών εναντίον όσων στοχοποιούνται, αλλά συντελείται μέσω της αποκαθήλωσης και της κοινωνικής απονομιμοποίησής τους. Τα MME διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην ποινικοποίηση της λαϊκής κουλτούρας, η οποία δεν είναι τυχαίο ότι κατ' επανάληψη στρέφεται σε περιθωριοποιημένες υποκουλτούρες – η ριζοσπαστική πανκ μουσική, αντι-ρατσιστές, πολιτικοποιημένες ομάδες ραπ, ομοφυλόφιλοι – οι οποίες αντιπαράτίθενται στον συμβατικό τρόπο ζωής και στα κυρίαρχα πρότυπα ηθικής (Ferrell, 1999).

Η επίδραση των MME στην κοινωνική κατασκευή και στην πραγματικότητα του εγκλήματος

Ένα βασικό πεδίο έρευνας και ανάλυσης της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, όπως επισημάνθηκε και παραπάνω, είναι η κατασκευή του νοήματος του εγκλήματος και του ελέγχου του μέσω των αναπαραστάσεων των MME αλλά και των λοιπών

13. Αντιθέτως, τα στυλιζαρισμένα βίντεο και ο βίαιος λυρισμός αποδεικνύονται ως μορφές καλλιτεχνικής παράστασης που αποκαλύπτουν μια διαφορούμενη σχέση με την εγκληματικότητα.

ψηφιακών μέσων¹⁴ (Ferrell, 2013· Ferrell, Hayward & Young, 2015). Η ανάπτυξη του συγκεκριμένου πεδίου έρευνας από την Πολιτισμική Εγκληματολογία έχει τη βάση της στην ήδη διαμορφωμένη προσέγγιση της σχέσης εγκλήματος και μέσων ενημέρωσης, που ανέδειξαν οι κριτικοί εγκληματολόγοι. Σημαντικά έργα, όπως το *The Manufacture of News* (1973), των Cohen και Young, και το *Policing the Crisis* (1978), του Stuart Hall και των συνεργατών του, ήταν τα πρώτα σε μια μακρά σειρά μελετών που εξέτασαν κριτικά τον ρόλο των μέσων ενημέρωσης στην κατασκευή της πραγματικότητας του εγκλήματος και τη διασύνδεση της διαμεσολαβημένης πραγματικότητας του εγκλήματος και του ελέγχου του εγκλήματος (Muzzatti & Smith, 2018: 109). Η διαπίστωση ότι τα μέσα ενημέρωσης δεν αναπαράγουν απλώς τις ειδήσεις, αλλά αντίθετα καθορίζουν τι «είναι είδηση», έθεσε το πρόδρομο πλαίσιο ανάλυσης, το οποίο και συνεχώς διευρύνεται λόγω των μετασχηματισμών και της επέκτασης των ψηφιακών μέσων.

Ο Ferrell αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «ο σύγχρονος κόσμος διαμορφώνεται όλο και περισσότερο από μια δίνη πληροφοριών και ψυχαγωγίας που ρέει μέσα από τα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης 24 ώρες το 24ωρο· αυτή η δίνη της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας καθορίζει με πολλούς τρόπους την πολιτική ζωή, καθορίζει τις δημόσιες ατζέντες, κινητοποιεί τα κοινωνικά κινήματα και κατασκευάζει το νόημα του εγκλήματος και του ελέγχου του εγκλήματος» (Ferrell, 2013: 261). Ειδικά στη σημερινή πραγματικότητα, λόγω της «επανάστασης της πληροφορίας» και της χρήσης των νέων τεχνολογιών, οι διαμεσολαβητικές διαδικασίες έχουν διευρυνθεί και αυτό συνεπάγεται και ένα ευρύτερο αντικείμενο για την Πολιτισμική Εγκληματολογία. Επιβεβαιώνεται από διάφορα παραδείγματα ότι δεν είναι μόνο τα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης που κατασκευάζουν το νόημα του εγκλήματος και της εγκληματικότητας για τους καταναλωτές των μέσων ενημέρωσης (Ferrell, 2013: 261), αλλά και οι υπόγειοι ή παράνομοι δίαυλοι και κόμβοι επικοινωνίας και ενημέρωσης όπως και τα social media (για παράδειγμα, do-it-yourself στρατηγικές των μέσων ενημέρωσης των παράνομων κοινωνικών κινημάτων και οι βιντεοπαραγωγές των συμμοριών του δρόμου, η χρήση αποκεντρωμένων μέσων ενημέρωσης από εμπλεκόμενους στην πανομία).

Ένα μεγάλο μέρος της επιστημονικής έρευνας εξετάζει τη σχέση εγκλήματος και ΜΜΕ, κυρίως μέσω του εξής δυαδικού πρίσματος: α) αφενός, αποτυπώνοντας τις αναπαραστάσεις του εγκλήματος στα ΜΜΕ και β) αφετέρου, διερευνώντας τις επιπτώσεις αυτής της αποτύπωσης στις στάσεις και τη συμπεριφορά των ατόμων (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 125). Τα συννηθέστερα μεθοδολογικά εργαλεία είναι: α) η ανάλυση περιεχομένου, β) η έρευνα των «αποτελεσμάτων» των μέσων

14. Αντικείμενο έρευνας αποτελούν οι δημόσιες εκστρατείες κατά του εγκλήματος, οι κατασκευές των μέσων ενημέρωσης για την εγκληματικότητα υψηλού προφίλ, τα έμφυλα πρότυπα της καθημερινής αναφοράς του εγκλήματος και άλλες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μέσων ενημέρωσης και του εγκλήματος (Ferrell, 2013).

ενημέρωσης και γ) η παρατήρηση της παραγωγής των μέσων (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 126-128). Η Πολιτισμική Εγκληματολογία αξιοποιεί τις παραπάνω μεθόδους, αλλά και υιοθετεί νέες ολιστικές προσεγγίσεις, προκειμένου να συλλάβει «επαρκώς τον μεταλλασσόμενο κόσμο του ύστερου νεωτερικού μιντιακού τοπίου» (Ferrell, Hayward & Young, 2015: 154) και να ανιχνεύσει τη σύγχρονη ροή του νοήματος μεταξύ εγκλήματος και MME (Ferrell, 2013).

Η ανάλυση περιεχομένου ως μέθοδος εντοπίζει και αναλύει το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης –λέξεις, παραγράφους, εικόνες– ως διακριτά κείμενα για να εντοπίσει τα νοήματα που παράγουν. Για τον Max Weber, το περιεχόμενο των μέσων ενημέρωσης είναι το μέσο παρακολούθησης της «πολιτισμικής θερμοκρασίας» της κοινωνίας (Hansen, Cottle, Negrine & Newbold, 1998: 92). Ο Neuendorf (2002: 9) περιγράφει την ανάλυση περιεχομένου ως «την πρωταρχική μεθοδολογία με επίκεντρο το μήνυμα». Σε αρκετές περιπτώσεις, τα ποιοτικά δεδομένα παίρνουν αριθμητική μορφή, κάνοντας έτσι δυνατή την ποσοτική περιγραφή του περιεχομένου. Η Πολιτισμική Εγκληματολογία προτείνει και υιοθετεί μια περισσότερο ποιοτικά προσανατολισμένη ανάλυση περιεχομένου που στοχεύει στην κατανόηση των διαδικασιών με τις οποίες παράγονται και κατανοούνται οι εικόνες εγκλήματος, δίνοντας έμφαση «στη χρήση της γλώσσας, στις δυνάμεις και τους περιορισμούς που διαμορφώνουν την παραγωγή των μέσων ενημέρωσης, ή την ευρύτερη επιρροή του οικονομικού, πολιτικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος» (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 126).

Οι έρευνες για την επίδραση των MME στην ανθρώπινη συμπεριφορά συνιστούν ένα διαχρονικό πεδίο ανάλυσης για τον εντοπισμό «αιτιωδών συνδέσεων μεταξύ των αναπαραστάσεων των μέσων ενημέρωσης και των επακόλουθων ανθρώπινων σκέψεων και συμπεριφορών» (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 126). Ένας μεγάλος αριθμός μελετών (Trend, 2007) έχει συσχετίσει τις βίαιες αναπαραστάσεις, εικόνες των MME με την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς,¹⁵ τεκμηριώνοντας την ενδεχόμενη σύνδεση με βάση ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων που εκτείνεται από τις θεωρίες της μάθησης μέχρι τις ψυχολογικές θεωρίες της «απευαισθητοποίησης» (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 126). Τα ευρήματά τους έχουν συμβάλει στη δημιουργία ηθικών πανικών (Ferguson, 2010), ενώ έχουν εργαλειοποιηθεί στο πλαίσιο εκστρατειών που προτάσσουν τον ηθικό συντηρητισμό ή τη λογοκρισία (Ferrell, 1998).

15. Η ιδέα ότι οι ταινίες συμβάλλουν στη βίαιη εγκληματικότητα δεν αποτελεί νέο ισχυρισμό. Ταινίες όπως το «Κουρδιστό Πορτοκάλι», «Απειλή II, Κοινωνία», το “Set it Off” και το “Child’s Play 3”, έχουν συνδεθεί με εγκλήματα και τουλάχιστον οκτώ δολοφονίες έχουν συνδεθεί με την ταινία “Natural Born Killers”, του Oliver Stone το 1994 (Bracci, 2010· Brooks, 2002· PBS, n.d., βλ. αναφορικά Phillips, N. (2017, July 27). “Violence, Media Effects, and Criminology”. *Oxford Research Encyclopedia of Criminology*. (Retrieved 23 Jun. 2024, from <https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-189>).

Η σχέση αναπαράστασης της εικόνας και διάπραξης του εγκλήματος

Τα ερευνητικά ευρήματα και οι ερμηνείες τους σχετικά με την ύπαρξη μιας άμεσης, αιτιώδους σχέσης μεταξύ των μέσων ενημέρωσης και των βίαιων εγκλημάτων είναι αντικρουόμενες. Ένα μέρος των ερευνητών συναινεί ότι η βία των μέσων ενημέρωσης –είτε αυτή προέρχεται από τον κινηματογράφο, την τηλεόραση ή τα βιντεοπαιχνίδια– ενδέχεται να αυξάνει την επιθετικότητα, ενώ διαφωνία υπάρχει σχετικά με τον αντίκτυπό της στη βίαιη ή εγκληματική συμπεριφορά (Ferguson, 2014· Gunter, 2008· Helfgott, 2015· Reiner, 2002· Savage, 2008). Εγκληματολογικό ενδιαφέρον προκαλεί και το φαινόμενο των μιμητικών εγκλημάτων (εγκλήματα αντιγραφής – «έγκλημα που εμπνέεται από ένα άλλο έγκλημα» (Helfgott, 2015: 51). Η ιδέα είναι ότι οι παραβάτες διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους με βάση τις αναπαραστάσεις βίας στα μέσα ενημέρωσης, είτε πρόκειται για πραγματική είτε για μυθοπλασία. Επίσης, έντονη κριτική έχουν δεχθεί μελέτες κατά τις οποίες τα υποκείμενα εκτίθενται σε εικόνες βίας και εγκληματικών συμπεριφορών, προκειμένου να διερευνηθεί τυχόν επίδραση στη συνέχεια στη συμπεριφορά τους.

Συχνά αμφισβητείται ότι η συμπεριφορά που επιδεικνύεται σε τεχνητά πλαίσια θα αναπαραχθεί σε πραγματικές συνθήκες, και για την Πολιτισμική Εγκληματολογία το διακύβευμα δεν είναι η διερεύνηση μιας άμεσα αιτιώδους σχέσης ανάμεσα στα ΜΜΕ και στο έγκλημα υπό τη λογική που περιγράφεται στις περισσότερες έρευνες (δηλαδή να απαντήσουν στο ερώτημα εάν τα μέσα ενημέρωσης προκαλούν άμεσα τη βία).¹⁶ Υπό μια κριτική οπτική, μια τέτοια συζήτηση στον δημόσιο λόγο και η εστίαση στην άμεση επίδραση της βίας στην ανθρώπινη συμπεριφορά μετατοπίζει το ενδιαφέρον σε προσεγγίσεις ερμηνείας του εγκλήματος με όρους ατομικούς και δεν λαμβάνει υπόψη το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και λοιπούς δομικούς παράγοντες, όπως είναι η φτώχεια, η κοινωνική ανισότητα, η βία στην οικογένεια (Ferguson, 2010). Έτσι, η Πολιτισμική Εγκληματολογία απορρίπτει τη θέση ότι υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ της διάπραξης εγκλημάτων και της αναπαράστασής τους από τα ΜΜΕ και εντοπίζει ότι τα «κοινωνικά νοήματα της επιθετικότητας και της βίας βρίσκονται συνεχώς σε μετάβαση, αναδύονται μέσα από το τοπίο των μέσων ενημέρωσης, στο πλαίσιο του οποίου το νόημα των πραγμάτων γίνεται ρευστό και πορώδες» (Ferrell, Hayward, & Young, 2015: 154-155). Το έγκλημα θεωρείται αδιαχώριστο από τις πολιτισμικές πρακτικές που κυριαρχούν στην

16. Οι περισσότεροι εγκληματολόγοι και κοινωνιολόγοι που ασχολούνται με τα μέσα ενημέρωσης και την εγκληματικότητα γενικά είτε απορρίπτουν την άποψη ότι η βία στα μέσα ενημέρωσης προκαλεί άμεσα τη βία, είτε καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τα ευρήματα είναι πιο πολύπλοκα από ό,τι επιτρέπουν τα παραδοσιακά μοντέλα επίδρασης των μέσων ενημέρωσης, προτιμώντας να εστιάζουν την προσοχή τους στον αντίκτυπο της βίας των μέσων ενημέρωσης στην κοινωνία και όχι στην ατομική συμπεριφορά (Carrabine, 2008· Ferrell, Hayward & Young, 2015· Jewkes, 2015· Kitzinger, 2004· Marsh & Melville, 2014· Rafter, 2006· Sternheimer, 2003· Sternheimer, 2013· Surette, 2011).

καθημερινότητα και «ενισχύουν, διαστρεβλώνουν και καθορίζουν την εμπειρία του εγκλήματος και της ίδιας της εγκληματικότητας» (Ferrell, Hayward & Young, 2015: 154-155).

Η καλλιέργεια προσδοκίας για τον έλεγχο του εγκλήματος

Άλλη μια πτυχή είναι ότι τα ΜΜΕ δεν δημιουργούν μόνο εικόνες αναφορικά με το έγκλημα και τον κοινωνικό του έλεγχο, αλλά συμβάλλουν και στη διαμόρφωση μη ρεαλιστικών προσδοκιών σχετικά με την αστυνόμευση, τη δίωξη και την έρευνα του εγκλήματος (Podlas, 2017). Ο όρος CSI effect περιγράφει ακριβώς αυτό το φαινόμενο της επίδρασης στην αντίληψη του κοινού, αλλά και στο νομικό σύστημα των τηλεοπτικών εκπομπών που εστιάζουν στην εξιχνίαση των εγκλημάτων μέσω εξειδικευμένων τεχνολογικών μέσων και δίνουν έμφαση στην ιατροδικαστική επιστήμη, όπως το “CSI: Crime Scene Investigation”. Το αφήγημα που διαμορφώνουν αυτές οι εκπομπές είναι ότι η συλλογή και η ανάλυση των αποδείξεων με τεχνολογικά μέσα, αλλά και η ιατροδικαστική εξέταση είναι αλάνθαστη, γρήγορη και απλή, οδηγώντας το κοινό να έχει μη ρεαλιστικές προσδοκίες σχετικά με τις δυνατότητες και την ταχύτητα των διωκτικών και ιατροδικαστικών ερευνών στην πραγματική ζωή. Σε συστήματα απονομής της δικαιοσύνης που οι ένορκοι δραματίζουν σημαντικό ρόλο, όπως στο δικαιοσύνη στις ΗΠΑ, η επίδραση αυτών των αντιλήψεων είναι καθοριστικής σημασίας στη λειτουργία απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Οι ένορκοι έχουν την απαίτηση να προσκομίζονται περισσότερα εγκληματολογικά στοιχεία στις δίκες, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου δεν είναι απαραίτητα ή σχετικά. Αυτό μπορεί να οδηγήσει σε υψηλότερο επίπεδο απόδειξης και να επηρεάσει τα αποτελέσματα των δικών, καθιστώντας δυνητικά δυσκολότερο για τους εισαγγελείς να εξασφαλίσουν καταδίκες χωρίς ιατροδικαστικά αποδεικτικά στοιχεία.

Ο Barak (2012) αναφέρει ότι οι συγκεκριμένες εκπομπές (όπως και τα δημοφιλή τηλεοπτικά προγράμματα που ενημερώνουν το κοινό για τις τεχνικές πρόληψης του εγκλήματος) είναι αρκετά δημοφιλή και έχουν σημαντικό αντίκτυπο στις αντιλήψεις και τις πρακτικές του πραγματικού κόσμου στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Υποστηρίζει επίσης ότι ένας κίνδυνος είναι ότι καλλιεργούν την πεποίθηση ότι το έγκλημα συνδέεται κυρίως με την προσωπικότητα του ατόμου, ενώ η επίλυση του εγκληματικού ζητήματος εξαρτάται υπερβολικά από τεχνολογικές και όχι από κοινωνικές παρεμβάσεις.

Επίσης, ιδιαίτερα δημοφιλή είναι και τα «ριάλιτι» εγκληματικότητας (Fishman & Cavender, 1998), τα οποία αξιοποιούν βιντεοσκοπημένες λήψεις από την πραγματική αστυνόμευση και ηχητικά ντοκουμέντα από την περιπολία, όπως είναι τα “C.O.P.S.”, “L.A.P.D.” και “True Stories of the Highway Patrol”. Σύμφωνα με τους Ferrell, Hayward και Young, και οι εκπομπές αυτές δημιουργούν συμβατικές, αν και ενίοτε αντιφατικές, εικόνες του εγκλήματος και της αστυνόμευσης. Ένα σημα-

ντικό ζήτημα, επίσης, είναι ότι προωθούν ως μόνη λύση το δόγμα «του νόμου και της τάξης», ενώ οι αστυνομικοί προβάλλονται ως οι πρωταγωνιστές «σε μια επική μάχη κατά του κακού» (Soulliere, 2004: 230).

Ο φόβος και η γοητεία του εγκλήματος

Οι λεγόμενες έρευνες των «αποτελεσμάτων» περιλαμβάνουν και την ανάλυση καλλιέργειας “cultivation analysis”,¹⁷ δηλαδή τη σύνδεση αγχωτικών και φοβικών πεποιθήσεων για την κοινωνική πραγματικότητα με την υπερβολική παρακολούθηση «αγχωτικών» ιστοριών βίαιων εγκλημάτων (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 127). Στον αντίποδα του αφηγήματος ότι «η τρομακτική τηλεόραση καλλιεργεί φοβισμένους ανθρώπους» (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 127), η Πολιτισμική Εγκληματολογία επιχειρεί να αναδείξει και ότι το έγκλημα, όπως τυποποιείται και εμπορευματοποιείται στα μέσα ενημέρωσης, εκτός από φόβο και ανησυχία είναι εξίσου πιθανό να προκαλέσει ευχαρίστηση, ενθουσιασμό. Το έγκλημα δεν προκαλεί μόνο αποδοκιμασία αλλά και το έντονο ενδιαφέρον για τις μορφές του, τα κίνητρά του και τις επιπτώσεις του (Young, 2016). Αυτή η διπλή σχέση, που ταλαντεύεται μεταξύ αποδοκιμασίας και επιθυμίας παραπέμπει στη γοητεία του εγκλήματος, έννοια που κινητοποιήσε το ερευνητικό ενδιαφέρον σε αρκετά πρώιμο στάδιο της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας (Katz, 1988· Lyng, 2004), όταν αναδείχθηκε ότι υπάρχει το αίσθημα της απόλαυσης σε διάφορες εγκληματικές συμπεριφορές. Ειδικά η λεγόμενη εγκληματολογική αισθητική “criminological aesthetics” (Young, 2008) εστιάζει ακριβώς στον τρόπο που εκδηλώνεται η παραπάνω αμφιθυμία στις εικόνες που παράγονται, διαμεσολαβούνται και καταναλώνονται για το έγκλημα και την εγκληματικότητα. Υπό αυτό το πρίσμα, έχει σημασία να εξετάζονται η σχέση μεταξύ της εικόνας του εγκλήματος (η αναπαράσταση του εγκλήματος) και του θεατή, και κυρίως οι επιπτώσεις αυτής της σχέσης στη θεωρητικοποίηση του νόμου, της κρίσης και της δικαιοσύνης (Young, 2008).

Η ιδεολογία και οι αναπαραστάσεις του εγκλήματος

Ένα ακόμη πεδίο έρευνας της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας σε σχέση με τα ΜΜΕ είναι η ίδια η διαδικασία παραγωγής τους και ειδικά οι ιδεολογικοί παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή, την παραγωγή και την κυκλοφορία των ιστοριών εγκλήματος και των σχετικών ειδήσεων (Ferrell, Hayward & Young, 2008: 127-128). Διακρίνονται τρία θεωρητικά μοντέλα:

α) Η φιλελεύθερη πλουραλιστική οπτική σύμφωνα με την οποία τα μέσα ενημέρωσης ελέγχονται σε μεγάλο βαθμό από οργανωμένα συμφέροντα και επιχειρη-

17. Η θεωρία της καλλιέργειας είναι ένα κοινωνιολογικό και επικοινωνιακό πλαίσιο που έχει σχεδιαστεί για να διαλευκάνει τις διαρκείς επιπτώσεις της κατανάλωσης των μέσων ενημέρωσης, με πρωταρχική εστίαση στην τηλεόραση.

ματικούς ομίλους και η οποία αντιστάθμιση σε αυτό τον έλεγχο σχετίζεται με την επαγγελματική ακεραιότητα των δημοσιογράφων και τις σκληρές επιτόπιες ανάγκες της διαδικασίας συλλογής ειδήσεων.

β) Το δεύτερο θεωρητικό μοντέλο είναι η πιο ριζοσπαστική παράδοση της ανάλυσης των διαδικασιών παραγωγής των μέσων ενημέρωσης, επηρεασμένη από το έργο του Καρλ Μαρξ, της Σχολής της Φρανκφούρτης και του Αντόνιο Γκράμσι, σύμφωνα με το οποίο το περιεχόμενο των ειδήσεων και της ψυχαγωγίας χειραγωγείται απόλυτα, με στόχο να κατασκευάζεται η κοινωνική συναίνεση και να διασφαλίζεται η εδραίωση και επέκταση του καπιταλιστικού συστήματος.

γ) Το ηγεμονικό –το τρίτο θεωρητικό μοντέλο ανάλυσης– είναι λιγότερο συνωμοτικό και προσεγγίζει τη σχέση μεταξύ των «κυρίων» και των «υποκειμένων» τάξεων ως μια σχέση συνεχούς αμφισβήτησης, επαναδιαπραγμάτευσης και ενίσχυσης. Οι διαδικασίες παραγωγής ειδήσεων χαρακτηρίζονται από ιδεολογικές αντιπαράθεσεις και δυναμικές εξουσίας. Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύονται οι όροι και οι μηχανισμοί μέσω των οποίων αναπαράγονται οι αντιλήψεις για την «απειλή του εγκλήματος» (Muzzatti, 2015) και τον έλεγχό του. Οι δημοσιογράφοι, π.χ., του δικαστικού (εγκληματολογικού) ρεπορτάζ αντλούν πληροφορίες επιλεκτικά από τις αστυνομικές και δικαστικές υπηρεσίες, και έτσι το κοινό πληροφορείται για θέματα που επιλέγονται από την ποινική δικαιοσύνη και πλαισιώνονται από τις επιταγές της (Ferrell, 1999: 406). Πρόκειται για κανονικοποιητικούς παράγοντες του κρατικού μηχανισμού (Chermak, 1998, σε Ferrell, Young & Hawyard, 2008: 128) που προωθούν τις πολιτικές ατζέντες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης και συμβάλλουν στη δημιουργία όρων κοινωνικής συναίνεσης για τις ατζέντες αυτές (Ferrell, 1999: 406). Οι Ferrell, Young και Hawyard τις χαρακτηρίζουν ως συμβιωτικές σχέσεις μέσω των οποίων τα κυρίαρχα μέσα ενημέρωσης πλαισιώνουν τη συζήτηση για το έγκλημα και την εγκληματικότητα, τον κοινωνικό έλεγχο και την τιμωρία, υποβαθμίζοντας και περιθωριοποιώντας κάθε κριτική στην «τυπική αφήγηση του εγκλήματος που αρθρώνεται από την κυρίαρχη, συντηρητική ελίτ» (2008: 128).

Όλα τα παραπάνω πεδία έρευνας συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον της Πολιτισμικής Εγκληματολογίας, δεδομένου ότι ο βασικός στόχος της είναι η κατανόηση των διαμεσολαβημένων αναπαραστάσεων του εγκλήματος, των επιπτώσεών τους στην ατομική και συλλογική συμπεριφορά (Ferrell, Young & Hawyard, 2008/2015). Η Πολιτισμική Εγκληματολογία επίσης επαναπροσδιορίζει υφιστάμενα μοντέλα ανάλυσης, όπως οι λαϊκοί διάβολοι και ο ηθικός πανικός,¹⁸ προκειμένου να έχουν

18. Ο Καρύδης, αναφερόμενος στις δύο έννοιες του τίτλου του έργου του Stanley Cohen *Folk Devils and Moral Panics: The creation of the Mods and the Rockers* (1972/1987), εκτιμά ότι αν και θα ανταποκρινόταν καλύτερα στο σημεινόμενο περιεχόμενό τους, στην απόδοση ως «αποδιοπομπαίοι τράγοι και ηθικολογικοί πανικοί... δεν είναι εύκολο να αποτυπωθεί η ιδιότυπη περιεκτικότητα και η εκφραστική δύναμη των όρων στην πρωτότυπη αγγλική...». Παραθέτει το συγκεκριμένο απόσπασμα του Cohen για το νόημα των όρων. Για τους λαϊκούς σατανάδες αναφέρει: «Στην πινακοθήκη των τύπων που οικοδομεί η κοινωνία για να δείξει στα μέλη της ποιοι